

O. Petar Skarga D. I.

(1536. — 1612.)

Svoju tešku i odgovornu službu vršio je o. Skarga pune 24 godine, t. j. gotovo sve do svoje smrti god. 1612. Bez laskanja, a s taktom i dostojanstvom i pravom apostolskom smionošću naviještao je on pred kraljem i pred velikašima kršćanske istine. Kralja je opominjao, da kroji pravdu i štiti slobode zemlje. Velikaše je odvrćao od neobuzdane slobode, koja bi mogla potkopati kraljev ugled, a domovinu baciti u propast. Savremenik Skargin o. Wielewicki piše o njegovoj djelatnosti na dvoru u dragocjenom svom djelu »Historicum diarium domus professae S. J. ad S. Barbaram Cracoviae ab an. 1579 usque ad an. 1639« ovako:

»Tako je upravljao mladoğa kralja, da se nikad nije čulo o njemu ništa zla niti kod podanika niti kod stranih. Usađivao je u kraljevo srce vrlo veliku ljubav prema vjeri. Osamnaest je puta državni sabor, kako sam bilježi u svojem dnevniku, poučavao svojim govorima te se sa žarom i uspjehom obarao na krivovjerja, raskole, bezbožne zakone, maki-javeliste, na zagovornike bezbožnog saveza s krivovjercima, na pritješnjavanje sirotinje, na zgrtanje blaga te beskrajna obkradavanja kraljevske blagajne i države... S razboritom slobodom znao je opominjati odličnike kraljevstva.«*

Na svom novom položaju iskazao je Skarga goleme usluge crkvi i domovini. Kad se god. 1589. Sigismund III. sastao u *Revalu* sa starim i boležljivim svojim ocem Ivanom Švedskim, odlučio je poslušati savjet očev, vratiti se u Švedsku i preuzeti tamošnju krunu, a poljsku krunu ostaviti

* Regis juventutem ita dirigebat, ut nullus unquam rumor mali exempli vel apud subditos vel apud externos auditus fuerit. Imbuebat cor regis maximo fidei amore. Decem et octo Generalia Regni Comitia, quae ipsemet in suo Diario annotavit, contionibus suis instruebat, contra haereses, schismata, leges impias, Machiavellistas, contra promoventes impiam cum haeticis confederationem, contra oppressionem pauperum, contra peculatum ac infinita Regii fisci et Reipublicae furta ferventer et efficaciter invehebatur, maximo fructu . . . Prudenti libertate magnos in Republica viros saepe reprehendebat« (III. 78. ss.).

austrijskom nadvojvodi Ernestu. Poljski velikaši nastojali su ga odgovoriti od tog nauma, no uzalud. Tek Skargi pođe za rukom, da ga od toga odvрати. U prisuću obih kraljeva i kraljevskog dvora izreče tako plamen govor o pogibelji, koja prijeti domovini, da su bili svi ganuti. Stari kralj odustao je od svog nastojanja, a Sigismund ostane u Poljskoj. Time odvрати Skarga od svoje domovine nove trzavice i nemire.

Premda se nije miješao u čisto političke stvari, i premda je od sebe odbijao puzavce, koji su tražili u njega preporuku, da dođu do časti, to je ipak u važnim zgodama, kad se radilo o dobru Crkve i njenim interesima, upotrijebio svoj utjecaj na dvoru. Branio je katolički puk od nasilja krivovjerskih magnata (zvao ih je »królikowie«, mali kraljevi ili »kraljevići«), koji su pozivajući se na »konfederaciju« iz god. 1573. u Varšavi silili puk na svoju krivu vjeru prema onoj: »Cujus regio, eius religio«. Protiv te konfederacije, koja je bila sklopljena protiv volje poljskih biskupa, borio se Skarga polemičkim spisima: »*Proces konfederacyjny*« (1595), »*Dyskurs na konfederaciju*«, »*Upomnienie do Ewangelików*« (1592). Nadalje je Skarga s uspjehom radio, da katolici opet zauzmu važnija mjesta u senatu i javnom životu, odakle su bili tijekom vremena istisnuti. Ma da je njegovim utjecajem kralj caeteris paribus davao prednost katolicima, ipak je i disidentima podjeljivao odlične službe kroz sve vrijeme svoga vladanja.

Dok je Skarga s kraljem bio još u Krakovu, izdao je zbirku svojih propovijedi, što ih je držao kroz 33 godine pod naslovom »*Kazania na niedziele i svieta calego roku*« (Propovijedi za nedjelje i svetkovine kroz svu godinu) Krakov 1595. Te su propovijedi pune predivne ljepote jezika i misli. U uvodu toga djela otvara o. Skarga dušu svoju i pjesničkim načinom crta ideje vodilje svoga djelovanja na kraljevskom dvoru: »Oronuo . . . , ostario i osijedio ne ću dugo živjeti. Vrijeme je da počem u mir. Čeka me komorica u domu ubogih otaca mojih, u koju ću doskora unići sa svom čeljadi svojom, bolestima i tugama . . . Razmišljam, kako ću se pokazati pred Kristom, Gospodom i Bogom svojim, koji me poslao na ovaj svoj posao i koji me . . . svojim talentima snabdio, kad me zapita: Što si učinio za me i koliko si mi prigospodario? A ja, što ću reći, čim ću se iskazati? Sav zastiden i uplašen reći ću: Gospode, poslao si me na dvor kraljevski, k Sigismundu III. . . . poslao si me na dvor i u senat, k vitezovima i dvorjanicima i podanicima mojim. Naučavao sam i opominjao svoga gospodara . . . , da upozna Tebe, Boga svoga, koji si ga izdigao i koji si ga postavio za poglavara nad tako brojnim i velikim narodima; da se utvrdi u strahu Tvojemu i u svoj pobožnosti i da u njoj nalazi svoju slast . . . ; da vlada prema Tvojim zakonima, da ne odstupa od pravednosti i stege; da uvijek ima iskrenu ljubav prema podanicima i njihovim pravima i da ne žali nikakova truda i budnosti u brizi za

javno dobro te za obranu Krune, da ostane vazda cijela i neokrnjena; da zavoli imati oko sebe ljude mudre i bogobojazne, te da se služi njihovim savjetom; da se čuva laskavaca; da se ne odaje lijenosti i nasladama; da posvuda postavlja dobre duhovne i svjetovne činovnike; tako da hoda prema zakonu Tvojem i po Tvojim božanskoj volji . . . »

»Vršio sam poslanstvo Tvoje, Gospode Spasitelju, i prema savjetu i prema senatu i prema vitezovima . . . i prema dvoru i dvorjanicima njegovim, i na sejmovima i skupštinama: Opominjao sam sve, da vjerna i iskreno ljube obje majke svoje, Crkvu Božju i Domovinu . . . ; da gospoda kraljeve svoje štiju i njima iskazuju poslušnost . . . ; da se ne igraju slobodom svojom i ne privode na se ropstvo tuđih gospodara. Dovikivao sam im, o Gospode, da svoju nevjernost, svoja ubivstva, brakolomstva, lihve, tlačenje podanika, provale i druge opačine svoje zamijene boljim djelima i većom pravdom, te da očiste svoju zemlju, uprljanu krvlju pljačkanjem crkava i ubogih, te tlačenjem podanika; da se okane oholosti, obilja i raskošnosti u svili, vinu i slastima, a bogatstvo svoje da troše na obranu Domovine mile, na uboge i na crkve. Prijetio sam im, kako si naložio, gnjevom Tvojim, propašću, da će ih neprijatelji proždrijeti i opustošiti i da će se kraljevstvo njihovo prenijeti na druge narode . . . Što sam imao činiti, moj Gospode? Ne znam, zašto im već ne pomaže poslanstvo Tvoje i vapaj moj. Do pokore rijetko tko dolazi, lukave ribe, od mreže Tvoje bježeći, ne dadu se uhvatiti. Nema sazrela ploda, malo je utjehe . . . »

Ovako može govoriti, ovako može javno pisati u svojoj domovini samo pravi prorok i učitelj naroda, kako je bio jedan sveti Ilija, Izaija . . . sv. Krstitelj! Jedan sv. Bazilij, jedan sv. Ambrozije . . . !

Klasičko ovo djelo, krasno i jako, obraćalo je pukim čitanjem mnoge, pa se kod tog djela dogodilo isto što i kod djela »O jedinstvu Crkve«, da su ga bogati heretici kupovali i palili bojeći se njegove sile i jakosti!

8. RAD ZA SVETO SJEDINJENJE

Još jedno veliko djelo pada u doba, kad je Skarga boravio na dvoru u Krakovu, a to je unija u Brest-Litovsku. Već smo prije opisali, kako je o. Skarga radio ne samo na povratku krivovjerala u crkvu Kristovu, nego na djelu sjedinjenja pravoslavne Rusije (tako su onda zvali Ukrajinu), kako bi u cijeloj krasnoj domovini bila jedna vjera kao zalag sretne sadašnjosti i sretnije budućnosti. Napisao je čuveno djelo »O jedinstvu Crkve«. Kako je knjiga bila posve razgrabljena, priredi Skarga god. 1590. drugo izdanje, koje prikaže kralju Sigismundu III., nastojeći da ga što više oduševi za ovo veliko djelo. Skargino djelo bilo je sjeme, koje je palo na plodno tlo i koje je njegovim nastojanjem donijelo dokora i neočekivani plod.

Unija cijele istočne Crkve s rimskom bila je na papiru sklopljena već god. 1439. Bizantski vladari od straha pred turskom najezdom dali su povod uniji, bogoslovi su ozbiljno shvatili stvar, pa je svečano potpisan akt sjedinjenja. Potpisalo ga 115 latinskih i 33 istočna biskupa. Od posljednjih svi osim Marka Eugenika iz Efeza. Uz Bessariona iz Niceje najviše zasluga za dekret unije stekao je metropolit Izidor iz Kijeva. Nije stoga čudo, da je ideja unije u Ukrajini živjela. Kralj Vladislav Varnenčik želio je živo ustaliti uniju u ruskim zemljama, koje su bile u sklopu poljske države, zato je grko-katoličkoj Crkvi dao ista prava, koja je imala Crkva rimo-katolička. Nažalost kraj dobre volje metropolita Izidora i kraj dobre volje kralja Vladislava, koji je ne dugo poslije fiorentinskog sabora pao kod Varne god. 1444., fiorentinska unija se raspala, poglavito krivnjom Moskve, koja je bila bijesna protivnica unije i koja je u tom pogledu učinila veliku propagandu ne samo kod kuće, nego i među pravoslavnim Malorusima ili Rutenima. No tijekom vremena pridošle su neke okolnosti, koje su ideju sjedinjenja u Ukrajini oživjele. Otkada je skizmatički duh stekao odlučnu premoć u Ukrajini nastupa potpuni pad tamošnje crkve. Palo je ne samo niže svećenstvo nego i više. Bilo je i biskupa i metropolita bez potrebnog znanja, pače i sablažnjiva života. Carigradski patrijari rado su zasizali u Ukrajinu pa su znali guliti biskupe Vjerski život puka bio je uslijed svega toga također na niskom stepenu.

Dalji tok stvari neka nam kazuje sam o. Skarga. U svom listu na generala reda Aquavivu u Rimu u rujnu 1595. piše: »Golema Rusija, koja čini znatni dio poljskoga kraljevstva, već je odavna skizmom odcijepljena od jedinstva s Crkvom rimskom, kako sam pokazao u svom djelu 1577. i ponovno 1590 godine. Carigradski patrijar Jeremija, obilazeći prije nekoliko godina Rusiju, odbio je svojim bezobzirnim postupkom od sebe ruske vladike. Povodom toga dođoše Ćiril Terlecki, vladika iz Lucka, i Hipacij Pocij, vladika iz Vladimira, na dvor kraljevski. Tu su pred kraljem Sigismundom III., pred kardinalom Jurjem Radziwillom, biskupom krakovskim, i Germanikom Malaspinijem, papinskim nuncijem, izjavili svoju spremnost da pristupe k uniji s rimskom Crkvom u ime Mihajla Ražoza, metropolita kijevskoga, i drugih vladika: Mihajla Kopystynskoga iz Przemysla, Gedeona Balabana iz Lavova, Dionizija Zbirujskoga iz Chelma i Leona Pelczynskoga iz Pinska. Knez Konstantin Ostrožski, vojvoda kijevski i poznati protivnik unije, nastojao je svim silama da ih odvрати od toga nabožnoga koraka, ali je uzalud naprezao svoje sile. Ostalo je kod toga, da dva vladike, Terlecki i Pocij, pođu u Rim, da papi polože homagij (ili poklonstvo) i pristupe uniji. Preporučam ih vruće brizi Vaše Prečasnosti pred Svetom Stolicom.«

Papa Klement VIII. primi ruske vladike vanredno lijepo. Kad se oni vratili iz Rima sazove kijevski metropolit Mihajlo sinod u Brest-Litowsku, koji je vijećao od 6. do 10. oktobra 1596. Onamo dođu katolički biskupi, kraljevi poslanici i o. Petar Skarga, za koga kaže Pelesz u svom velikom djelu »O povijesti unije« (I. 551) »da imade najviše zasluga za to, što je sklopljena unija«. Pošto su na sjednicama pretresene sve sporne točke, i što je prihvaćen i potpisan akt unije, održala se u crkvi sv. Nikole zahvalna služba Božja, kojom je prigodom odžao o. Skarga zaključnu propovijed o jedinstvu Crkve i koristi polučenog sjedinjenja. Štoviše, Skarga je slijedeće godine izdao vrlo uspješni historijski opis sabora u djelu »*Synod Brzeski*« (Krakov. 1597.).

Pod kraj svoga života još je jednom o. Skarga istupio kao branitelj unije protiv skizmatika Meletija Smotrzyckog, koji je pod imenom Teofila Orthologa izdao vrlo lijepim jezikom i zanosnom rječitošću pisani spis »Threnos« ili »Lament« protiv unije. Bilo je to god. 1610. Još iste godine napisao Skarga protiv njega knjigu »*Contra Threnos et Lamentationes Theophili Orthologi ad Ruthenos graecae religionis cautela*«. Daroviti i nemirni Meletije Smotrzycki, koji je kod reorganizacije raskolne rutenske crkve iza provedenog sjedinjenja od jeruzalemskog patrijara Teofana god. 1620. imenovan skizmatičkim metropolitom u Polocku, skrivio je svojim buntovnim spisima umorstvo sv. Jozafata Kuncevića, sjedinjenoga nadbiskupa u Polocku (1623). Međutim Smotrzycki se poslije obratio pa je u više spisa branio uniju i umro u krilu rimo-katoličke crkve god. 1633.

Ne dugo pred smrt napisao je o. Skarga još jedno djelo, kojim poziva nesjedinjenu braću u jednu crkvu: »*Wzywianie do jednej wiary*« (Wilno 1611).

9. U NOVOJ PRIJESTOLNICI KRALJEVSTVA

Godine 1596. zbude se jedan važniji događaj u povijesti Poljske. Kralj Sigismund III. Vaza prenese kraljevsku stolicu iz Krakova u Varšavu. Učinio je to zato, da bude što bliže Švedskoj, gdje je god. 1592. poslije očeve smrti naslijedio prijestolje. Budući da je veći dio Švedske bio evanđeličke vjeroispovijesti pa je stoga bio nesklon Sigismundu, koji je bio gorljiv katolik, koristio se time njegov stric Karlo, knez sudermanski, pa je odlučio, da ga liši švedske krune. To je urodilo dugim ratom od više desetljeća, u kome su Poljaci ne jedamput iznijeli blistavu pobjedu, ali im od toga nije bilo mnogo koristi, jer ipak nisu mogli naškoditi samoj Švedskoj, koja je ležala iza mora. Od rata, koji je bio izazvan jedino iz dinastičkih interesa, unatoč pobjeda trpjela je samo poljska država.

Skarga je pratio kralja u *Varšavu*, gdje je i u tim teškim prilikama razvio izvanrednu djelatnost: i kao propovjednik u katedrali sv. Ivana Krstitelja i kao govornik za magnate i poslanike varšavskih sejmova. Plod ovoga rada jesu:

»Kazania sejmowe« (»Saborski govori«) Krakov 1597., djelo, na koje su Poljaci do danas vanredno ponosni. Ignacij Chrzanowski, profesor Jagelonske univerze u Krakovu, piše o tom djelu 1904.: »Skargini saborski govori najveće su remek-djelo moralno-političkog besjedništva u Poljskoj nemajući sebi ravna nijednog djela u političkom besjedništvu cijelog svijeta, najkrasnije zrcalo Skargino i najljepši spomenik njegove velike duše, njegove žarke ljubavi prema Bogu, katoličkoj Crkvi i Poljskoj, njegova uma.«

Po mnijenju profesora Stanislava Tarnovskoga (u Historiji literature poljske 1912) »Kazania sejmowe, kako su najmoćniji izraz vjekovnih zlih slutnji, tako su najrječitija opomena za Poljsku, što više najmdrija politička nauka, najizrazitije predviđanje njene budućnosti. U svojoj vrsti kao političke i patriotske propovijedi valjda su jedine u svoj povijesti crkvenog besjedništva, vrhunac Skargine rječitosti, a ujedno vrhunac i sve rječitosti poljske, najjača riječ, što ju je god izrekla ljubav k domovini.«

»Kazania sejmowe«, kaže artilerijski potpukovnik Kasper Wojnar u svom djelu o Petru Skargi, »najljepši je biser književnosti samostalne Poljske, vrelo najdivnije čistoće, koje je proteklo iz najdubljih skrovišta jednoga od najplemenitijih srdaca, što ih je Poljska rodila, izvor žive i životvorne vode. Do tog vrela s neizrecivom čistoćom moramo svi hitjeti, da ondje spoznamo sve svoje osobne i narodne grijeha i mane, pa da u tom životvornom vrelu operemo duše svoje i zbacimo zloće svoje, te tako preporodimo sami sebe, a u sebi i po sebi da preporodimo i domovinu.«*

Sam Skarga spremio je i drugo izdanje saborskih govora godine 1.600. zajedno s »Propovijedima na nedjelje i svetkovine kroz cijelu godinu« i zajedno s »Prigodnim govorima«. Među prigodnim govorima ističu se osobito pogrebni govor prigodom smrti Ane Jagelonske, udove iza Stjepana Batoryja, i govor pri pogrebu Ane Austrijske, prve žene Sigismunda III.

Godine 1600. izdade Skarga još »Propovijedi o sedam sakrame nata«, koje su kateketskog karaktera, pa su za teologe od velike vrijednosti, to više što se s protestantima baš na tom polju bio najljući boj. Brzo iza toga izdade svoje dragocjene »Pobudke na modlidwy«. U ovom djelu kao i u »Saborskim govorima« Skarga je prorok. Sa strahom i grozom gleda on u budućnost svoga naroda, koji ne mari za opomene, prijetnje i grožnje, pa što dalje sve jače srlja u grijeha i nepravdnosti, »radi kojih Gospod Bog prenosi kraljevstva od naroda na narod«. Poljska je nažalost morala dobro iskusiti istinitosti Skarginih proročanstva.

Ma da je Skarga imao na dvoru u Varšavi mnogo briga i neugodnosti, osobito radi ženidbe kralja s Konstancijom

* O. Petra Skargu kao govornika pred velmožama i plemstvom na sajmu ovjekovječio je slavni poljski slikar Jan Matejko. Original se nalazi u nacionalnom muzeju krakovskom.

Austrijskom, rođenom sestrom Ane Austrijske, što je urodilo većim nemirima u zemlji, imao je Skarga i vedrih dana. Tako je god. 1600. mogao izreći i izdati triumfalnu propovijed »*Dziekowanie koscielne za zwyciestwo Multánskie*«, t. j. Crkvenu zahvalu za Multansku pobjedu. Moldavska i Vlaška, zvane inače Multane (današnja Rumunjska) bile su lenške poljske zemlje. U ono vrijeme nastojali su turski sultani ustaliti u tim zemljama svoj utjecaj preko moldavskih vladara, koji će biti njima skloni. Zato je Ivan Zamojski poveo dvije vojne ekspedicije u Moldavsku (god. 1595. i 1600.) pa je na moldavski prijestol posadio braću Mohyle kao vazale Poljske.

Poljsko oružje nije slavilo pobjede samo na jugu, nego i na sjeveru. Tamo je veliki hetman litavski, Karol Chodkiewicz s 3.400 vojnika razbio 14.000 vojske sudermanskoga kneza Karla, koje je prisvojio krunu Švedsku, pa htio prisiliti Sigismunda III., da se te krune i protiv svoje volje odreče. Nakon te pobjede kod Kirchholma u Inflantima god. 1605. izreče o. Skarga u Varšavi prekrasan i vatren zahvalni govor »*Poklon Gospodu Bogu od vojska radi pobjede Inflantske nad Karlom, knezom sudermanskim*.«

Istomu slavnomu vojskovođi Chodkiewiczu kao i vojskovođi Żolkiewskomu prikaza Skarga drugo jedno svoje značajno djelo »*Żolnierskie naboženstwo*« ili »*Militaris devotio et preces et exempla huic statui convenientia*« (Krakov 1606.). U tom djelu govori Skarga o vojničkom zvanju, o dužnostima i pravima vojnika, te o krepostima, koje treba da vojnika rese. Stavlja im pred oči divne uzore, a onda im daje u ruke lijepe molitve za čas mira i za čas bitke. I ovo je djelo jedino svoje vrste. Sam slavni Ivan Sobjeski priredi god. 1688. o svom trošku četvrto izdanje ovoga djela.

Kako je Baronije protiv magdeburških Centurijatora na obranu katoličke vjere napisao glasovite »*Anale*«, tako je htio i o. Skarga da protiv heretika svoje domovine dade katoličkim Poljacima u ruke slično djelo za obranu i navalu. Stoga je napisao izvadak iz Baronija pod naslovom »*Roczne dzieje Kościelne*« ili »*Compendium Annalium Baronii*« (Krakov, 1603.). Kardinal Cezar Baronije izdavao je svoje *Anale* od god. 1588. do 1607. Prema tomu je o. Skarga upotrijebio najsavremenije djelo svoga doba, pače još nesvršeno i dao ga u izvatku svome narodu. Djelo je historijsko-apologetsko i veoma vrijedno.

Prokušani atleta u borbi s krivovjercima ne miruje ni u Varšavi. Uz Lutera i Kalvina trebao je pobijati novu jednu herezu, koja se širila u Poljskoj, a to je *socinijanizam*. Daljni

joj je začetnik Fausto Socinus, a bliži njegov nećak Lelije Socinus, koji je od 1579. do 1604. boravio u Poljskoj. Živio je u Krakovu, odnosno u jednom selu kraj Krakova, u Luclavicama. Socinijanci su se u nečem slagali s protestantima, a u nečem razlikovali. Poglavitite su njihove bludnje antitrinitarske, soteriološke i eshatološke. Poricali su božanstvo Kristovo, otkupljenje, uskrsnuće tijela i vječnu kaznu. Sijelo Socinijana bio je tek nedavno (1569) osnovani grad Rakow, gdje su imali višu teološku školu i odakle su se širili u druge krajeve. Rakow je poljski Wittenberg. Očito je, da Skarga nije mogao mirno gledati krivovjerja, koje se pred njegovim očima rađalo. Ljutu borbu protiv njegovih zatočnika započe jednom propovijedu na blagdan Presv. Trojstva god. 1604. Iste godine izda polemički spis »*Zawstydzienie Aryanów*« (Confusio Arianorum). Godine 1608. izdade »*Wtore Zawstydzienie Aryanów*« (Confusio secunda Arianorum) i »*Zawstydzienie nowych Aryanów*« (Confusio novorum Arianorum) te konačno pred smrt god. 1612. »*Mesyasz nowych Aryanów*« (Messias novorum Arianorum). Na sreću socinijanizam našao je pristaša samo među plemstvom, u puku uhvatio je slabo korjenje. Živio je kako tako još do god. 1658., kad ga sabor u Varšavi državnim zakonom zabrani. A i prije mnogo je pretrpio razorenjem grada Rakowa, zatvorenjem škole i uništenjem štamparije. Što se tiče samoga Skarge, on je pobijao krivovjerce oružjem duha, razlozima, riječju i perom, strpljivošću i blagošću, molitvom i žrtvama.

10. SKARGIN PLAČ I PROROČANSTVA

Radost nad pobjedom poljskog oružja kod Kirchholma u Inflantima god. 1605., kojom je Poljska opet dobila gotovo cijele Inflante, nije dugo potrajala. Već se slijedeće godine počinje u Poljskoj neko vrienje protiv kralja. Nesklonost i nepovjerenje prema kralju Sigismundu III., koje je već prije u srcima mnogih tinjalo, sada se rasplamsalo u plamen. Tomu je bila kriva ženidba kralja s austrijskom princesom Konstancijom, od koje je mudri i dalekovidni o. Skarga nastojao kralja odvratiti, ali nažalost bez uspjeha. Poljaci su držali, da se kralj rodbinstvom veže s habzburškim domom zato, da pomoću njega provede u život »*absolutum dominium*«.

Dok je živio Ivan Zamojski, vrstan političar i vrlo rodoljub, držao je na uzdi nezadovoljno plemstvo, ali poslije njegove smrti god. 1605. preuzeše vodstvo buntovni elementi, koji svojom agitacijom stvoriše pravu bunu. Među nezadovoljnicima bili su u glavnom krivovjerci zato, što je kralj

podupirao katoličku vjeru, njima na čelu Stanislav Stadnicki, kalvin, zvan Đavao. Ali je među nezadovoljnicima bilo i katolika, koji su bili smeteni krilaticom, da kralj teži za apsolutnom vlašću i da je ugrožena njihova »zlatna sloboda«. Ovima je bio na čelu Nikola Zebrzydowski, vojvoda karkovski

Videći u tom propast domovine pošao je bistrumnii Skarga k vojvodi Zebrzydowskomu, da ga odvrati od zla nauma i da mu pokaže, kako težak grijeh čini protiv domovine svoje. Nu i tu nije imao uspjeha.

Na sreću kralju ostane vjerna vojska s plemenitim hetmanom Stanislavom Żolkiewskim te mnogo plemstva i senatora. Njihovom pomoću svlada kralj ustaše kod Wislice i Guzowa god. 1607. On osta pobjednik, ali zle posljedice nisu ipak izostale. Švedi su se okoristili time, što je kralj povukao vojsku iz Inflanata, pa su zauzeli više tvrđava i tako osvetili poraz kod Kirchholma. Nesklonost protiv kralja ostala je, pače se širila i u redovima njegovih pristaša. Svako nastojanje oko popravka države tumačili su kao težnju za apsolutnom vlašću.

Poljski magnati ili, kako ih Skarga naziva »krolikowie« (kraljići) upotrijebiše ovu zgodu pa nastojahu ustaliti svoju vlast služeći se malim plemstvom, koje je materijalno bilo zavisno od njih, te su na saborima i skupštinama tjerali svoju politiku. Bistro oko Skargino vidjelo je da domovina srlja u propast. Duša njegova punila se bolju i strahovanjem za budućnost njezinu. K ovomu pridošlo je još nešto. Poljska je htjela da iskoristi unutarnje trzavice u moskovskoj carevini, pa navijesti rat. Kralj Sigismund s vojvodom Stanislavom Żolkiewskim krenu s vojskom na Veliku Rusiju. Pobjeda je bila na strani viteškog oružja poljskog. U bitci kod Kluszyzna hametom bude poražena vojska ruska, pađe Smolensk, poljska zastava zavijori na zidovima Moskve, car Vazilije Szujski bude zarobljen i kao sužanj u triumufoveden u Varšavu. Vojvoda Żolkiewski sklopi s ruskim boljarima sporazum, da ruski carski tron zasjedne kraljević Vladislav. No Sigismund se sam zaželio carske krune, pa je u svojoj kratkovidnosti i neiskrenosti pokvario sve. Skizmatički ruski boljari bojeći se religioznog pritiska digoše ustanak, poljske posade, razmještene po utvrđama Moskve, prisiliše na predaju, a carem izabraše Mihajla Romanova.

O. Skarga kao starac nije mogao pratiti kralja u rat na Moskvu niti boraviti u taboru, nego je to vrijeme boravio u Vilnu pišući svoja djela. Nezadovoljan s javnim prilikama i videći, kako domovina očividno srlja u propast, iz svoje redovničke izbice u Vilnu napisao kao svoju oporuku poljskom narodu »*Wzywanije do pokuty obywatelow korony Polskiej i Wielkiego Ksiestwa Litewskiego*« (Krakov 1610). Iz dubine bolne duše posljednji puta govori duši naroda, neka se prene i vrati sa strmine, kojom srće u propast. Poput Jeremije proroka s tragičnim očajem u srcu plače nad domovinom svojom.

»Poziv na pokoru« to je, možemo reći, sadržaj i opetovanje onih glavnih misli, pozivanja i zaklinjanja, koja su sadržana u saborskim govorima »Kazanie sejmowie«, nu dok su saborske propovijedi bile upravljene kralju, senatorima i zastupnicima, »Poziv na pokoru« upravljen je cijelom narodu krunne poljske i velike kneževine litavske. Skarga ljubi narod svoj, ljubi domovinu svoju. I kad o njoj govori, on se preobrazuje, pretvara u proroka. Riječi njegove padaju poput lavine na srca slušača i čitača. One zvuče kao grom pred burom. On potiče na ljubav domovinsku: »Ljubite ovu domovinu svoju i Jeruzalem svoj, to jest Krunu tu i državu tu, te govorite od srca s Davidom: Ako te zaboravim, domovino moja, mila, Jeruzaleme moj, neka zaboravi mene desnica moja! Neke se jezik moj prilijepi uz usta moja, ne budem li se sjećao tebe!« ili »Zar nemate kao najmiliju majku svoju ljubiti i štovati onu, koja vas je rodila, uzgojila i uzdigla? Bog je naložio štovati majku. Da je proklet, tko rastuži majku svoju. A koja je preča i zaslužnija majka vaša, ako ne domovina, od koje imate ime i sve što imate, koja je gnijezdo svih majki i žitnica svih dobara vaših.«

Gledajući vjersku neslogu i narodno strančaranje tuži se Skarga i nariče proročkim glasom: »Umnožili su se ljudi takovi, koji potiču bune i vjerske novotarije, nemirni, lakomi, nepravedni, koji posvuda siju neslogu, ne misleći ništa na općenito dobro, i koji ovu ladicu, u kojoj se vozimo, vode u propast.« Ova nesloga priverst će vam ropstvo, u kojemu će potonuti sve slobode vaše i u ruglo se obratiti . . . Zemlje i velika kraljevstva, koja su s Krunom srasla u jedno tijelo, otpast će i podijeliti se drugima poradi naše nesloge. A vi, koji ste drugim narodima vladali, bit ćete kao udova bez djece . . . Bit ćete na ruglo i podsmjeh neprijatelja vaših. Neprijateljima svojim služit ćete u gladu i siromaštvu. I stavit će željezni jaram na šije vaše zato, što niste služili Gospodu Bogu svomu. Tako će sagnjiti, i u ništa se obratiti, u dim i pepeo otići slava vaša, i sve obilje vaše i imutak vaš. Pasti će kruna s glave vaše, jao vama . . . Pasti ćete u okrutne ruke neprijatelja vaših, koji će vas tlačiti više nego vi tlačite podanike vaše.«

Gledajući u duhu propast i razdiobu slavnoga poljskog kraljevstva nariče Skarga s Jeremijom prorokom: »O kako si udovom postala, domovino, puna naroda . . . Nema ga, tko bi te utješio! Oni mili prijatelji tvoji svi te pogrdiše i postadoše neprijateljima tvojima. Vojvode tvoje i gospodu gone u ropstvo. Narod vas stenje tražeći kruha . . . Vani mač, a u kući smrt. Što je bilo lijepo za oči, sve je propalo; i oltare svoje prezreo je Gospod Bog, i crkve je predao u ruke neprijatelja. Legoše po zemlji djeca, djevojke, i staro i mlado, ubijeni mačem . . . Sluge naše vladaju nad nama, i nema, tko bi nas izbavio iz ruku njihovih . . . ! Pala je kruna s glave naše, jao nama . . . !«

U tim jadikovkama svojim Skarga savršenom točnošću, koja upravo zapanjuje, proriče budućnost svog slavnoga naroda, koga osvojiše, pregaziše i podijeliše tuđinci, dok se nakon stoljeća opet milosrđe Božje ne smilova narodu svomu, koji mu je i u ropstvu ostao vjeran!

Tako je Skarga vapio k onima, koji su u rukama svojim držali udes domovine. Budućnost je pokazala i dokazala, da

je imao pravo. Ne usudujemo se reći, da je Skarga svoje poznavanje budućnosti crpao iz kakove nadnaravne objave Božje, jer je sam u jednom govoru priznao, da nema posebne objave o budućnosti domovine. Njegov neobično bistar um, njegovo trijezno promatranje događaja, nepomućeno partijskim predrasudama i osobnim interesom, njegova golemu ljubav prema domovini i njegova ljubav k Bogu spojena s njegovim zvanjem i poslanstvom k narodu, davaše mu uvjerenje, da inače biti ne može: kraljevstvo razdijeljeno u sebi i nesložno mora prije ili kasnije propasti.

Kako su se proročanstva Skargina upadno ispunila, gleda poljski narod s poštovanjem na učitelja svoga i proroka, pa osjeća i nehotice, da mu duguje svaku čast.

11. OBRANA DRUŽBE ISUSOVE

Još je jednu žalost morao pretrpjeti o. Skarga u starosti svojoj, a to su lična neprijateljstva i navale na isusovački red. Kako je sam živio sveto i bez prigovora, u siromaštvu redovničke sobe, pa i na kraljevu dvoru, govorio je proročkom slobodom karajući zlo, gdje god ga je našao, bilo na kralju i magnatima bilo na plemstvu, bilo na svećenstvu bilo na puku. Radi toga našao je i dosta neprijatelja. Ne jedamput su ga i tvorno napali. On je uvijek opraštao, i kad bi kralj saznajući kasnije, što se dogodilo, htio krivca kazniti, on je vazda isprosis oprostjenje. Kad ga je jednom rođak nekoga prelata na izlasku iz crkve pljusnuo, jer je govorio da je imetak klera baština Kristova i da valja od obilja davati milostinju, rekao je Skarga posve mirno Kristove riječi: »Ako sam zlo govorio, dokaži, da je zlo; a, ako dobro, zašto me biješ?« On je neustrašljivo udarao na mane svih staleža ne mareći za sebe. Na prigovore, srdžbu, grožnje bio je, kako sam kaže, »stup željezni i zid mjedeni«.

Jedino kad su neprijatelji njegovi udarali na njegov red, na Isusovce kao takve, izašao je iz rezerve na javno poprishve.

Kad su t. zv. »rokošani« t. j. buntovnici god. 1605. pod vodstvom krakovskog vojvode Zebrzydowskoga digli bunu protiv kralja, podigli su tužbe i na Isusovce. Tim je povodom o. Skarga izrekao u Wislici (gdje su rokošani u ostalom potučeni bili) pred kraljem i pred plemstvom i vojskom vatreni govor na obranu svoga reda. Smrvio je u prah sve prigovore i objede, što su ih protivnici, u glavnom krivovjerni magnati, iznijeli protiv Isusovaca. Javno je pozvao kralja i magnate, neka kazne njega samoga, jer, ako ima u prigovorima protiv

Isusovaca što istine, to onda ide njega samoga. »Valja znati, da onaj imade biti kažnjen, tko je kriv, i da se na nevine ne smiju metati tudi grijesi. Ako je sagriješio otac Petar, neka on sam snosi kaznu, a neka radi njega ne trpe sveta i nevina braća.«

Tako je branio red i protiv drugih neprijatelja. Kad je kalvinski propovjednik Daniel Kramer iz Stettina napao Isusovce u jednom spisu, koji se vrlo proširio i čitao (»Si Jesuitam dixeris, omnia vitia dixeris«), napisao o. Skarga godine 1602. protiv Kramera jedan spis na obranu svoju i na obranu Isusovačkog reda. God. 1606. izašla je štampom ona glasovita Skargina *propovijed u Wislici*, gdje je onako sjajno opravdao sebe i braću svoju. Još opširnije je ustao na obranu svoga reda u spisu »*Proba Zakonu Societatis Jesu*« (Probatio Religionis Societatis Jesu) god. 1607.

12. SKARGINI POSLJEDNI DANI

Već mnogo godina molio je o. Skarga svoje poglavare, da ga oslobode od teške i odgovorne službe kraljevskoga propovjednika. Još prije nego je kralj Sigismund prenio prijestolnicu svoju iz Krakova u Varšavu, nastojao je o. Skarga, umoren neprestanim radom i izmučen mnogim putovima, što ih je morao s kraljem činiti, da bude riješen svoje službe. U listu na generala u Rimu godine 1595. ponavlja staru molbu pišući među inim: »Godine me već pritištu, usto osjećam veliku nesklonost prema svijetu i prema dvorskom životu.« Nu njegova molba nije bila uslišana. Morao je poći u Varšavu i snositi teret službe još punih 13 godina. Njegova sobica u Krakovu, kao i kasnije u Varšavi bila je prava redovnička ćelija. U njoj siromašna postelja, umivaonik, stol i priprosti stolci i ništa više. Bio je upravo skrupulozan u obdržavanju siromaštva. Morajući ostati na dvoru, radio je bez prestanka kao propovjednik i kao pisac. Kad nije radi starosti mogao da prati kralja u Rusiju, radio je u Vilnu na izdanju svojih djela boraveći dvije pune godine tamo.

U tom radu iscrple su se njegove fizičke sile, ali duh mu je ostao bodar. U wislickom govoru na obranu svoga reda govori: »Ja sam uistinu već star, ali sjetila me nisu ostavila niti sam izgubio razuma. Kod starih ljudi tjelesne sile padaju, ali duh raste.« I tako je starac od 73 godine, koji je već 10 godina molio, da ga riješe službe, radio dalje. Ma da su ga tjelesne sile ostavljale, ma da mu je glas u prsima slabio, ipak nije mirovao. U zadnjih 6 godina izdao je još 13 raznih djela, među kojima i »*O czterech koncach ostatnich zywota*

ludzkiego («O četiri posljednje stvari čovječje»), »*Kazania Przygodne*« («Prigodne propovijedi» 1610) i »*Wzywianie do jednej wiary*« (1611).

Osjećajući, da mu se život približava koncu; videći, da su davni njegovi prijatelji redom poumrli, a dolazio novi naraštaj, koji je časnog starca doduše štovao i divio mu se, nu koji mu nije mogao iskazati one tople srdačnosti, koju je njegova priprosta i nježna duša trebala; čeznući za mirom i pokojem u samostanskoj ćeliji braće svoje, ponovio je o. Skarga početkom god. 1612. najtoplijim riječima svoju molbu za otpust iz kraljevskog dvora. I konačno mu je molba dne 5. travnja 1612. uslišana, ali s danom rastanka otezali su sve do konca travnja. Na rastanku je izrekao o. Skarga pred kraljem i senatom oproštajni govor, koji je sve ganuo do suza. Molio je, da mu oprostite pogriješke. Tužio se, da je bio nevrijedan sluga Božji na mjestu, koga nije bio dostojan. Početkom svibnja na imendan kraljev primiše kralj Sigismund III. i kraljević Vladislav iz ruku Skarginih posljednji puta sv. Pričest, a onda su se s njim oprostili s najvećom bolju i žalošću.

Nakon odlaska iz Varšave posjetio je o. Skarga *Sandomir*, da građane toga grada utješi i uzdigne, jer su mnogo pretrpjeli povodom bune »rokošana«. Razdjelio je među njih milostinju, skupljenu u Varšavi. Odande je otišao u *Krakov*, da tu probavi posljednje dane. Tu je svoje vrijeme upotrijebio na molitvu, na čitanje Sv. Pisma i na pisanje. Počeo je jedno djelo o krepostima, ali ga nije više dovršio. Za promjenu se u slobodno vrijeme bavio ručnim radom, radio je tintarnice, vezao knjige, lijevao svijeće, koje je slao crkvama, a naročito Majci Božjoj u Čenstohovi. Stojeći nad grobom žalio je samo to, što nije mogao prolići krv svoju za svetu vjeru. Cio život svoj, kako se vidi iz njegovih listova i propovijedi, čeznuo je za tim, da podnese mučeničku smrt za vjeru ili barem da trpi do krvi za Krista. Na njegovu žalost do toga nije došlo.

Nakon početka rujna 1612. nije više mogao služiti sv. Mise, nego je tek dnevno primao sv. Pričest. Na nju se pripravljao trpljenjem i velikom pobožnošću. Kad se radi velikih bolova nije mogao dostatno pripraviti za sv. Pričest, nije se od bojažljivosti htio pričestiti, dok ga na to nije prisililo njegov duhovnik veleći, da radi bolesti nije od potrebe duga priprava. Onda je rekao: »Na tvoju odgovornost, oče, primam ovaj presv. Sakrament, kojega nisam dostojan.« Tjedan dana pred smrt obavio je ispovijed cijeloga života. Primivši

sveta Otajstva umirućih premine dne 27. rujna 1612. u 76. godini svoga života. Nekoliko dana pred smrt poslao je voštanu svijeću Majci Božjoj u Čestohovu pred čudotvornu sliku. Čudnim slučajem dogorjela je ta svijeća baš u čas, kada je Skarga u Krakovu ispustio svoju plemenitu dušu.

Vijest o Skarginoj smrti potresla je ne samo Krakov i novu prijestolnicu Varšavu, nego i cijelu Poljsku. Tužna vijest potresla je sve od najubogijih do najviših. Gomile svijeta pospješile su, da odadu posljednju počast najplemenitijemu srcu, koje je prestalo tući, a koje je u cijelom životu tuklo za Boga, za domovinu, za bližnjega, osobito za bijedne, slabe i nesretne, za »crviće zemaljske«. Svi su postali svijesni, da je umro muž providencijalan, muž velik i svet, branitelj vjere, ljubitelj domovine, najveći propovjednik, čiji je život sam bio najljepša propovijed. Štovali su ga i ljubili za života prijatelji, bojali i mrzili neprijatelji, ali sada nad grobom razumjeli su svi, koga gubi njegova mila otadžbina.

Časni ostaci o. Petra Skarge pohranjeni su u grobnici crkve sv. Petra i Pavla u Krakovu u skromnom drvenom lijesu po običaju reda. Na grob Skargin dolazili su nebrojeni ljudi, da iskažu čast njegovoj uspomeni i da mu se preporuču u molitve. Ne jedan želio je dobiti nešto od njegova odijela ili kostiju kao uspomenu i kao relikviju. S tog je razloga o. Jan Bielicki D. I. troškom kneginje Katarine Radziwiłł, sestre kralja Ivana Sobjeskog, ostatke Skargine stavio u mali olovni lijes. God. 1844. dala je Nadbratovština od milosrđa načiniti u grobnici kameni katafalk, na koji je stavila olovni lijes s moćima o. Skarge i još drugi jedan lijes, u kojem je smješteno Skargino odijelo. Prigodom 400. obljetnice njegova rođenja obnovljena je kripta, u nju je načinjen poseban ulaz iz crkvene lađe. Dne 17. svibnja 1936. smještene su svečano moći Skargine iz olovnog lijesa u novi mjedeni, a taj opet u vanjski cinčani lijes. Oba lijesa zatvorena su ključem koji se nalazi na čuvanju kod »Nadbratovštine milosrđa«. Kripta je ukrašena poprsjem Skarginim od kipara Tombienskoga i osvijetljena električnim svijetlom. Pisac ovih redaka imao je priliku, da dne 25. srpnja 1936. pohodi svetinju, u kojoj prebiva časni Sluga Božji, koji služi na čast svojoj domovini i kojega Poljaci žele što prije vidjeti uzvišena na oltar Gospodnji, pa se za to vruće mole.

13. VELIČINA O. PETRA SKARGE

Djela Skargina, (njih oko 40), koja možemo podijeliti u dogmatsko-polemička, homiletička, historijska i asketska,

izašla su sabrana godine 1610. u Vilnu u 4 folijante: 1. Vitae sanctorum. 2. Compendium Annalium Baronii. 3. Conciones pro Dominicis ac festis diebus. 4. Conciones extraordinariae et reliqua opera minora. Sva su djela Skargina osim djela »Pro ss. Eucharistia« i još druga dva djela (»Artes duodecim« i »Appendix Skargae Jesuitae de Russorum erroribus«) pisana poljskim jezikom. Skarga je bio izvrstan lingvist i stilist. Svi priznaju, da je on mnogo pridonio razvitku poljskog jezika i stila. Njegova se djela još danas čitaju u školama kao klasička.

Djela su Petra Skarge za Poljake, a i za sve druge dragocjena, jer sadržavaju važne podatke za političku povijest Poljske i susjednih naroda onoga vremena. Kao osoba na dvoru, koja je mogla istinu saznati na vrelu, imaju njegove izjave dokumentarnu vrijednost.

Dogmatsko-polemičkim djelima Skarginim dugujemo, što je zaustavljen val protestantizma, što se veliki dio poljskoga plemstva s pukom vratio svojoj majci, Crkvi rimokatoličkoj, i što je danas Poljska u glavnom katolička zemlja.

Radi svojih homiletičkih djela, radi svojih govora i propovjedi može se Skarga pribrojiti najboljim govornicima cijeloga svijeta: Bossuetu i Bourdalou-u, Massillonu i Vieiri. Osobito ga rado poređuju s Bossuetom, tim vrhuncem francuskog crkvenog besjedništva (St. Mondelski: »Skarga a Bossuet« Przegł. Pows. 1912. — M. Paciorkiewicz: »Skarga a Bossuet«, Tarnow 1913).

Kao asketski pisac stvorio je u svojim »Životima svetih« i u »Vojničkoj pobožnosti« klasička djela prve vrste.

Kao muž duboke vjere, duboke pokore, kao bojovnik Božji stoji pred nama o. Petar Skarga u veličini sveca Božjega, velikoga narodnog proroka. Nije stoga čudo, što je savremenik Skargin i iza njega najveći govornik Poljske o. Fabijan Birkowski, dominikanac, u svom žalobnom govoru na njegovu sprovodu poređio Skargu Iliji proroku izrekavši veliki govor na tekst: »Et surrexit Elias propheta, et verbum ejus quasi facula ardebat.« (Eccli. 48, 1) Doista ustao je poput Ilije proroka, a riječ je njegova svijetlila Poljacima, a svijetli još do danas kao živa baklja.

Drugi jedan poljski auktoritet, nadbiskup varšavski Woronicz, jedan od najznamenitijih crkvenih govornika u početku 19. stoljeća, veli za Skargu ovo: »Hoćeš li da postaneš dobar crkveni govornik, čitaj Skargu! Hoćeš li, da postaneš dobar teolog, čitaj Skargu! Hoćeš li, da postaneš dobar političar i historik, čitaj Skargu! Hoćeš li da postaneš svetac, čitaj Skargu!

Dr. Kamilo Dočkal.